

تأثیر و اولویت‌بندی مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی

موسی قوام‌صفت^۱

چکیده

حل مشکلات اجتماعی به عنوان پدیده‌ای روشن، پیامدی اثرگذار بر فرایندهای رشد و توسعه جامعه بر جای می‌گذارد. هدف پژوهش حاضر تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی است. روش‌شناسی: این پژوهش از نوع آمیخته است که در دو مرحله کیفی و کمی انجام شده است. در مرحله نخست گردآوری داده‌ها از طریق ۳۵ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و نیز تحلیل محتوای اسناد، مدارک و ادبیات موجود انجام شد. حاصل این مرحله، فهرستی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی مشتمل بر چهار دسته عوامل تربیتی، بهداشتی، فرهنگی و مدیریتی بود. در مرحله بعد برای تعیین اهمیت هر یک از عوامل، پرسشنامه‌ای طراحی و بین ۱۶۹ تن از مردم، فعالان اجتماعی، پیشکسوتان و معتمدان توزیع شد که به شیوه قضاوتی انتخاب شدند. برای تعیین روایی پرسشنامه از نظر ۶ تن از متخصصان بهره گرفتیم و به منظور تعیین پایایی در بعد انسجام درونی با تکمیل ۳۰ پرسشنامه توسط نمونه‌ها ضریب پایایی برای پرسشنامه‌ها با استفاده از شاخص آلفای کرونباخ از طریق نرم‌افزار اسپس اس نسخه ۲۱ محاسبه استفاده گردید. نتایج: نشان داد که مهم‌ترین مسائل اجتماعی مسئله مدیریتی

۱. کارشناسی ارشد، دانشگاه صنعتی شاهرود، شاهرود، ایران

است و اینکه مردم می‌توانند در حل این مسائل کمک کنند.

کلیدواژه‌ها:

مشارکت، مسائل اجتماعی، مردم، جامعه.

۱. مقدمه و بیان مسئله

مسائل اجتماعی از جمله مباحثی است که همواره از دغدغه‌های فکری اغلب جامعه‌شناسان بوده است و این مسائل برگرفته شده از تحولات ناشی از مدرنیته در سده‌های اخیر، از جمله تحول در بنیادهای فکری و معرفتی، تحول در بنیاد نظم و سازمان اجتماعی و تحولات جمعیتی، منجر به تغییرات بسیاری در ساحت‌های گوناگون حیات اجتماعی انسان و به دنبال آن، پدیدارشدن مسائل اجتماعی در حوزه‌های مختلف زندگی اجتماعی شده است (گربالیزاده و صبوریان، ۱۴۰۲: ۳۴).

مسائل اجتماعی همواره در طول حیات اجتماعی بشر وجود داشته است. هرچند ورود به عصر مدرن باعث حل یا کاهش شماری از مسائل اجتماعی گذشته شده، در عین حال خود مدرنیته، مولد شمار متعددی از مسائل اجتماعی بوده است؛ به طوری که امروزه شاهد تنوع، کثرت و رشد روزافزون مسائل اجتماعی هستیم. همان طور که آمارهای رسمی و غیررسمی نشان می‌دهند، وضعیت مسائل اجتماعی در کشور در حال حاضر نگران‌کننده است. کاهش و حل مسائل اجتماعی همواره از مهم‌ترین وظایف و دغدغه‌های دولت‌ها بوده است. اما تجارب توسعه جهانی و ناکامی الگوهای دولتی گذشته در حل مسائل اجتماعی، حاکی از آن است که رویکرد صرف دولتی برای تحقق توسعه پایدار و رسیدگی به مسائل اجتماعی چندان کارا نبوده و به جای آن، خود شهروندان باید در قالب سازمان‌های مردم‌نهاد به دنبال رفع مشکلات موجود باشند؛ زیرا کثرت مسائل و پیچیدگی امور در جامعه، مشارکت همه افراد با عقاید و آرای متنوع را ایجاب می‌کند؛ لذا کسب نوع خاصی از همبستگی اجتماعی و اتصال افراد به جامعه و مشارکت در آن، از اصول اساسی جامعه نوین محسوب می‌شود (تبریزی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۴۱).

تحولات اجتماعی در دوران اخیر، فرصت نهادینه‌نمودن این تغییرات و احصای شیوه‌های مواجهه مناسب را از جامعه سلب نموده است. تغییر نگرش‌ها و ارزش‌های اجتماعی در جامعه به تفاوت‌های کنشی منجر می‌گردد که در پاره‌ای موارد سطوحی از تعارض را در بین کنشگران در پی دارد. توجه به این وضعیت، زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که مسائل و نابسامانی‌ها در سطوح کلان اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، شرایط موصوف را تشدید نموده، چالش‌های اجتماعی را

افزون می‌کند. چنین وضعیتی زمینه‌های متنوعی را برای بروز مسائل و آسیب‌های اجتماعی فراهم می‌کند (حاتمی خلیجان و همکاران، ۱۴۰۲: ۸۸).

مطالعات جهانی حکایت از آن دارد که تشدید و تداوم بحران‌های اجتماعی در یک جامعه قادر است ساختار ارزشی و هنجاری جامعه را تغییر دهد. در بررسی مسائل اجتماعی در جامعه ایران، نشانه‌هایی از چنین یافته‌ای را می‌توان در تغییر نگرش نسبت به موضوعاتی چون ازدواج و روابط خانوادگی، تجرد، دین‌داری و ارزش‌های اقتصادی، فقر، بیکاری، بحران آب، تغییر الگوی خانواده و توجهات به فرهنگ غرب و ... مشاهده نمود (مرزبان، ۲۰۱۹: ۲۱).

بیش از پنجاه سال برنامه‌ریزی توسعه در ایران نشان می‌دهد توسعه اقتصادی یعنی تأکید در چنین وضعیتی، توسعه نامتوازن به یکی از مسائل اساسی توسعه در جهان امروز بدل شده است که به سیطره بخش سخت‌افزاری یا عقلانیت ابزاری بر بخش نرم‌افزاری حیات اجتماعی (فکری، فرهنگی و اجتماعی) منجر شده است، بر بعد مادی و سخت‌افزاری حیات اجتماعی، بیش از توسعه فرهنگی - اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است (بوردیو (Bourdieu)، ۱۹۹۳: ۲۳). توسعه ملی در کشورهای جهان سوم بیش از هر چیز به مشارکت فعال و وفاق اجتماعی مؤثر افراد جامعه وابسته است. فقدان این مشارکت و وفاق اجتماعی زمینه برخورد و اختلاف و تضاد را در میان عملکرد بخش‌های مختلف (خصوصی و عمومی) جامعه فراهم می‌آورد و بخش اعظم منابع کمیاب این کشور صرف مقابله با عوارض نامطلوب این برخوردها می‌گردد؛ از این رو نگرش برنامه‌ریزان و خط‌مشی تدوین‌کنندگان باید معطوف به افزایش نقش مشارکت‌های مردمی در فرایند توسعه به‌ویژه در زمینه‌های اجتماعی باشد (عظیمی، ۱۳۹۳: ۵۰). امروزه در نظام‌های سیاسی مشارکت مردم در امور مختلف به عنوان ابزار کارآمدی در حل مسائل و مشکلات و توسعه اجتماعی و سیاسی محسوب می‌شود. با این حال مشارکت مردم به عنوان ارکان اصلی نظام، در سطوح و درجات مختلف امکان‌پذیر است (حاتمی و کشتکار، ۱۳۹۴: ۳).

اهمیت مشارکت مردم در اداره کشور تا بدانجاست که میزان بلوغ بخش اجتماعی در بسیاری از ارزیابی‌های وضعیت ثبات حکمرانی به عنوان یکی از مؤلفه‌های سنجش ثبات حکمرانی مورد استناد قرار می‌گیرد. از این رو دولت‌ها و حکومت‌ها نسبت به توسعه بخش اجتماعی توجه ویژه‌ای کرده، به

تناسب مبنای و رویکردهای حاکم بر نظام سیاسی خود، عرصه‌سازی و میدان‌سپاری به بخش اجتماعی را مأموریت قطعی خود می‌دانند (حاتمی و همکاران، ۱۴۰۲: ۸۷). مقوله مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی در جامعه ما نیز با مسائل آشکار و پنهانی روبه‌روست که در حال حاضر تبدیل به یکی از موضوعات مهم مدیریت به‌ویژه در فرایند تحقق توسعه کشور شده است.

نقش مردم در حل انواعی از مسائل اجتماعی در کشور قابل ملاحظه است؛ برای نمونه در زمینه اعتیاد سالانه بیش از ۸۰ درصد برنامه‌های کاهش آسیب و درمان در کشور توسط ۲ هزار و ۲۷۱ سازمان غیردولتی فعال در این زمینه انجام می‌شود که ۳۷ درصد در برنامه‌های پیشگیری، ۵۶ درصد در درمان و ۷ درصد در کاهش آسیب‌ها نقش دارند. طبق آخرین آمار، تقریباً ۱۰۰ سازمان غیردولتی به طور خاص برای کمک به حل چالش‌های رو به رشد معتادان در حال کارند (چیوچسکو (Chowchesko)، ۲۰۰۹: ۵۴).

مشارکت مردم یک عنصر حیاتی در فرایند توسعه پایدار تلقی می‌شود و از آن به عنوان حلقه مفقوده فرایند توسعه یاد می‌کنند؛ ضمن اینکه مشارکت موجب افزایش احساس شایستگی و کرامت در افراد می‌شود و به تقویت جامعه مدنی می‌انجامد (پوریان، ۱۳۹۶، کد خبر ۳۹۷۷۳۸۷).

شواهد متعددی از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در خصوص لزوم مشارکت مردم در امر مدیریت خطرات و بلایا که به عنوان یکی از اجزای توسعه پایدار مطرح است، وجود دارد. این تجربیات حاکی از آن‌اند که اقدامات دولتی و سازمان‌ها به‌تنهایی کافی نبوده و در بسیاری موارد با نادیده‌گرفتن نیازها و ارزش‌های محلی همراه‌اند و نهایتاً باعث افزایش هزینه‌های بالا نسبت به اقدامات پیشگیرانه می‌شود؛ لذا اقدامات کاهش خطرات و بلایا زمانی حداکثر توان بخشی را دارا خواهد بود که با مشارکت مستقیم مردمی که در معرض مخاطرات‌اند، همراه باشد و رهبران محلی، اعم از مردان و زنان در بخش‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نسبت به حفظ جامعه خود نیز احساس مسئولیت کنند؛ هرچند باید توجه داشت موفقیت برنامه‌های محلی وابسته به محیط آماده در سطوح مختلف محلی بوده، سیستم‌های برنامه‌ریزی محلی باید در سیستم‌های اجرایی کلان‌تر ادغام شوند (اکبر پور و پورمحمد، ۱۳۹۰: ۳۵).

با توجه اینکه در نظام‌های مردم‌سالاری، نظام‌ها بر اساس مؤلفه‌های قانون اساسی مدیریت می‌-

شوند، بدون شک در کنار مسائلی چون حاکمیت قانون حضور مؤثر و مشارکت مردم در حل مشکلات اجتماعی الزامی است و برای اثبات کارآمدی و رسیدن به هدف اصلی جامعه که رویکرد اصلی حکمرانی است، مؤثر و مفید می‌باشد، از این رو با این مشارکت مردم می‌توان به رفع مسائل مختلف اجتماعی توجه خاصی کرد. به طور کلی حل مسائل و مشکلات کشور بدون مشارکت مردم غیر ممکن یا پرهزینه است. تجربه نشان داده است هر کاری که با مشارکت مردم انجام شود، به نتیجه‌ای ایدئال رسیده که در اصل سوم و هشتم هم مورد توجه قرار گرفته است و از طرفی در اصل ۱۵۶ قانون اساسی آن را لازم و ضروری دانسته است.

به دلیل گستردگی، تنوع و فقدان طبقه‌بندی مشخص و مورد توافق درباره مشکلات اجتماعی برای تدوین هر برنامه مداخله اولویت‌بندی آنها امری اجتناب‌ناپذیر می‌باشد؛ لذا همان گونه که مقام معظم رهبری در بیانیه دوم انقلاب فرمودند که مشارکت جامعه برای حل مسائل مختلف جامعه مفید است، ضرورت و اهمیت مردم و مشارکت عمومی در حل مشکلات اجتماعی اجتناب‌ناپذیر است. وقوع مخاطرات اجتماعی می‌تواند رفتارهای مختلفی را در میان جامعه به وجود آورد که از مهم‌ترین آنها می‌توان به مشکلات اجتماعی - که برای مردم مخاطره‌آمیز است - اشاره نمود؛ مخاطراتی مانند فقر، بیکاری، دزدی، طلاق، بحران آب، قتل، عدم اشتغال و دیگر مسائل مهم. از این رو مشارکت مردم در این زمینه‌ها می‌تواند به دولت‌ها در جهت رفع این مسائل کمک و افری کند. رسیدن به پیشرفت بدون وجود زندگی جمعی و داشتن همکاری با دیگر هم‌نوعان و به‌نوعی وجود فرایند تعاملی چندسویه میسر نخواهد بود؛ به بیان دیگر با فرض وجود یک جامعه، برای رسیدن به توسعه باید یکی از شرایط مهم و اساسی آن یعنی وجود مشارکت فراهم شود. یکی از مهم‌ترین - و شاید مهم‌ترین - موضوعی که همواره در یک کشور حائز اهمیت است، مسائل اجتماعی و حل آنها به وسیله دولت با مشارکت مردم است. با مطالعه سیر تکاملی جوامع بشری مشاهده می‌شود که پیشرفت و توسعه پایدار هنگامی میسر شده است که انسان‌ها در جریان زندگی خود با یکدیگر مشارکت و همکاری داشته‌اند. به دلیل ماهیت درهم‌تنیده زندگی جهان مدرن و به‌وجود آمدن مسائل اجتماعی فراوان و نقش مردم در حل این مسائل این تحقیق در پی آن است که آیا مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی می‌تواند مفید باشد یا خیر؟ مردم در کدام دسته مسائل اجتماعی می‌توانند مشارکت کنند و این مشارکت چه تأثیری در حل مسائل اجتماعی دارد؟

۲. ادبیات موضوع و پیشینه

الف) مبانی نظری

مشارکت: به آن دسته فعالیت‌های ارادی اشاره دارد که از طریق آنها اعضای یک جامعه در فرآورده‌های اجتماعی آن جامعه شرکت کرده، به صورت مستقیم و غیرمستقیم در شکل دادن زندگی اجتماعی مشارکت دارند (تبریزی، ۱۳۹۹: ۱۴۰). از دیدگاه جامعه‌شناسی مشارکت متعهدانه (عمل مشارکت) و چگونگی (شرکت کردن) با هم گوناگون‌اند. مشارکت در معنای نخست، شرکت کوشا در گروه است و به فعالیت اجتماعی انجام‌شده نظر دارد و در معنای دوم، از وابستگی به گروه ویژه و داشتن سهمی در هستی آن خبر می‌دهد (قلی‌پور و همکاران، ۱۴۰۲).

ویژگی‌های مشارکت: مشارکت حق مردم است و بیش از هر چیز نیازمند اقدام آگاهانه آنهاست. مشارکت رخدادی تحمیلی یا دعوتی نیست؛ بلکه گونه‌ای توان‌بخشی به گروه‌های ناتوان است که در حل مشکل‌های خود نقش داشته باشند؛ مشارکت یک فرایند است که برابری ثابت و سرانجام پیشرفت است؛ مشارکت تلاش کمی و کیفی است و درجه‌هایی دارد. پس گستردگی و ژرفای آن دگرگون و مهم است. گستره مشارکت باید عمق داشته باشد، وگرنه آسیب‌پذیر می‌گردد. مشارکت پیامدهای دوسویه دارد؛ برای اثرگذاری، نیازمند دگرگونی‌های اساسی در اندیشه و کنش است که باید از درون جامعه بجوشد (عظیمی آرانی، ۱۳۹۳).

مشارکت سه جزء مهم دارد: ۱. درگیری ذهنی و عاطفی: درگیری روان‌شناختی یکی از ارکان اصلی است. ۲. یاری‌دادن: اشخاص حقیقی و حقوقی در مشارکت فرصت می‌یابند یکدیگر را در راستای اهداف جمعی کمک نمایند. ۳. مسئولیت‌پذیری: مشارکت، اشخاص را برمی‌انگیزاند تا در کوشش‌های گروهی خود مسئولیت بپذیرند (ابطحی و شیانی، ۱۳۹۹: ۱۶).

اعتماد: همه ما ناگزیر از اعتمادکردن هستیم؛ اعتماد به دیگران، اعتماد به محیط زندگی، اعتماد به زمان و اعتماد به همه عرصه‌های زندگی اجتماعی. از اعتماد تعاریف متعدد و گاه متفاوتی ارائه شده است. به رغم تنوع و تفاوت این تعاریف وجه مشترک مهمی در همه آنها می‌توان یافت که همانا وجود دو عنصر پایه‌ای «امید به دست‌یابی به نتایج مورد انتظار» و «اتکا به صداقت طرف متقابل»

است که تقریباً در همه رویکردهای تعریفی به طور صریح یا ضمنی لحاظ شده‌اند (علی‌پور، زاهدی و شیانی، ۱۳۹۸: ۱۳۷).

نظریه‌های مشارکت: تا کنون نظریه‌های متعددی در زمینه مشارکت ارائه شده است؛ از آن جمله می‌توان به نظریه مشارکتی ارنشتاین (Arnstein) (۱۹۹۶)، دیویدسون (Davidson) (۱۹۹۸)، جیمز میجلی جان ترنر (James Midgley John Turner) (۱۹۸۶) اشاره نمود.

کارکردهای مشارکت مردم در اجتماع: از دیدگاه اصل مشارکت، همه افراد در مورد اموری که مربوط به خودشان است، اعم از امور اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، احساس مسئولیت می‌نمایند و حق دارند در مورد آنها بیندیشند و دیدگاه‌های خود را آزادانه بیان نمایند. چنین مشارکتی از ایستادگی مردم در برابر دگرگونی، نوسازی و تحول جوامع می‌کاهد و باعث رشد و توسعه جامعه می‌گردد. تحقیقات روان‌شناختی نشان داده است هرگاه مردم فرصت بیان اندیشه‌های خود را بیابند و در تصمیمی که بر سرنوشت آنها اثر می‌گذارد شریک شوند، خلاقیت و نوآوری آنان با احساس مسئولیت بیشتری افزایش می‌یابد. چنین دیدگاهی که بر مشارکت مردم تأکید دارد، به نحو چشمگیری نه تنها می‌تواند بر توفیق یک برنامه اجتماعی صحنه‌گذار، بلکه فواید دیگری از جمله جذب سرمایه، نیروی انسانی متعهد، بهره‌وری، احساس مسئولیت بالا و نوآوری نیز دارد (سعیدی، ۱۳۹۳).

مشارکت اجتماعی: مشارکت را نوعی کنش هدف‌مند در فرایند تعاملی بین کنشگر و محیط اجتماعی او در جهت نیل به هدف‌های معین و از پیش تعیین شده تعریف کرده‌اند. از حیث مفهومی واژه مشارکت به معنای شراکت و همکاری در کاری، امری یا فعالیتی و حضور در جمع، گروه و سازمان جهت بحث و تصمیم‌گیری، چه به صورت فعال و چه به صورت غیرفعال است. در مجموع جوهره اصلی مشارکت را باید در فرایند درگیری، فعالیت و تأثیرپذیری دانست (علوی‌تبار، ۱۳۸۲). از منظر جامعه‌شناسی باید بین مشارکت به عنوان عمل و تعهد (عمل مشارکت) و به عنوان حالت و وضع (امر شرکت‌کردن) تمیز قایل شد. مشارکت در معنای اول شرکت فعالانه در گروه را می‌رساند و به فعالیت اجتماعی انجام‌شده نظر دارد و در معنای دوم از تعلق گروهی خاص و داشتن سهمی در هستی آن خبر می‌دهد (بیرو، ۱۴۰۲).

با حرکتی از پایین به بالا، از قاعده هرم اجتماعی آغاز می‌شود و تا رأس هرم صعود می‌کند (توکلی نیا و شمس، ۱۳۹۵: ۱۱۰). از سوی دیگر امام خمینی علیه السلام در جمله‌ای کوتاه و پر معنا در تعریف حکومت اسلامی می‌فرماید: «حکومت اسلامی، حکومتی است بر پایه قوانین اسلامی؛ ما خواستار جمهوری اسلامی هستیم. جمهوری، فرم و شکل حکومت را تشکیل می‌دهد و اسلامی، یعنی محتوای آن فرم، قوانین الهی است» (امام خمینی، ۱۳۸۷، ۵: ۳۹۸).

مشارکت مردم در بیانیه گام دوم انقلاب: الگوی حکمرانی متعالی در جمهوری اسلامی ایران با مؤلفه‌های ارزشی خود، سعی در مردی‌سازی حکمرانی دارد. علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی، روابط خارجی، مرزبندی با دشمن و سبک زندگی که از توصیه‌های امام خامنه‌ای علیه السلام به جوانان کشور برای طراحی و برنامه‌ریزی به منظور ظهور و بروز گام دوم انقلاب است، بدون حضور و فعالیت آگاهانه مردم و مشورت‌گرفتن از آنها، غیر قابل اجراست. به همین دلیل روی سخن این بیانیه، تنها به حکمرانان نیست، بلکه تک‌تک افراد جامعه مخاطب آن هستند؛ بنابراین مخاطب‌قرارگرفتن جامعه در بیانیه گام دوم توسط رهبری، خود دلیلی متقن و محکم بر مشارکت مردم در بیانیه گام دوم انقلاب است (عابد درچه، ۱۴۰۰: ۹۶).

فواید مشارکت مردمی: با بررسی پیشینه علمی در زمینه مشارکت مردمی، می‌توان فواید مشارکت مردمی را در مراحل گوناگون برنامه‌ریزی توسعه به‌ویژه برنامه‌ریزی منطقه‌ای بدین صورت خلاصه کرد:

۱. مشارکت مردمی بهترین روش سازمان‌دهی فعالیت‌های مردم به منظور حل مسائل است.
۲. با توجه به شناخت محلی، مردم هر منطقه قادر به تصمیم‌گیری‌های منطقی درباره محیط و وضع موجود خود هستند.
۳. شرط لازم برای ایجاد الگوی توسعه این است که افراد ذی‌نفع فعالانه در برنامه‌ریزی آن دخالت داشته باشند و نسبت به امور توسعه منطقه احساس مسئولیت کنند و در صورت لزوم، برنامه بتواند از نیروهای داوطلب و منابع محلی یاری گیرد.
۴. نظارت محلی مردم در مورد پیشرفت و دستاوردهای توسعه سبب حمایت آنان از پیامدهای توسعه می‌شود (ایرانزاد و صبوری، ۱۴۰۲: ۱۱۳).

اهمیت مشارکت اجتماعی: ادیان الهی به‌ویژه اسلام در اهمیت و ضرورت مشارکت اجتماعی توصیه‌ها و راهکارهای بسیاری ارائه و بر آن تأکید کردند و آن را ضامن بقای اجتماعی دانستند. حضرت علی علیه السلام در نامه‌ای از مردم مصر می‌خواهد که صحنه را ترک نکنند. زیرا «وَأَنَّ أَخَالَ الْحَرْبِ الْأَرْقُ، مَنْ نَامَ يَتَمَّ عَنْهُ: مرد جنگجو بیدار است و جنگ و جهاد با خوابیدن و کناره‌گیری از صحنه‌ها تناسب ندارد». جامعه پویا همیشه بیدار است و از همه ابعاد زندگی خود آگاه است. چنین جامعه‌ای می‌داند که در داخل چه می‌گذرد و چه باید بشود و می‌داند که از خارج چه می‌آید که نباید بیاید (کریمی، ۱۳۸۲: ۱۱۲).

مسئله اجتماعی: مسئله اجتماعی (Social Problem) عبارت از وضعیتی است که به نظر تعداد افراد جامعه، چه آنان که درگیر مسئله‌اند، یا افراد دیگر که مبتلابه مسئله نیستند، مایه سختی تلقی شود؛ هرچند امکان بهبود داشته باشد. مسئله اجتماعی، هم شامل موقعیت عینی و هم تفسیر ذهنی از وضعیت اجتماعی است که جامعه را در حالت بحرانی قرار می‌دهد. مسئله اجتماعی، شامل بزهکاری نوجوانان، جرم، الکلی‌بودن مزمن، خودکشی، اختلال روانی، طلاق، تبعیض قومی و گروهی، کمبود مسکن، بیکاری، اعتیاد به مواد مخدر و غیره می‌شود (گولد و کولب (Gould and Kolb)، ۱۳۹۲).

تاریخ رویکرد مسائل اجتماعی: اهتمام به مسائل اجتماعی منحصر به امریکاییان یا انگلوساکسون‌ها نبوده است. می‌توان پیشینه‌های این رویکرد را در آثار مربوط به نقد و اصلاح اقتصادی - اجتماعی یافت که موجب بسیاری از پیامدها از جمله رشد بازرگانی، صنعتی و شهرنشینی در اروپای غربی به‌خصوص انگلستان قرن هیجدهم و نوزدهم گردید. صورت‌های ابتدایی و بی‌واسطه رویکرد به مسائل اجتماعی را می‌توان از نوشته‌ها، گزارش‌ها، جستارهای تحقیقی و بررسی‌های میدانی کشیشان پروتستان، بشردوستان و نیکوکاران طبقه متوسط در ایالات متحده و انگلستان که خود را وقف انواع فعالیت‌های اصلاح اجتماعی کرده بودند، مشاهده کرد. این فعالیت‌ها بهبود وضع زندان‌ها، عملیات اسکان، نجات کودکان، ترویج خویشتن‌داری، بهبود وضع مسکن و بهترکردن وضع اشتغال به کار زنان و کودکان را در بر می‌گرفت. تا اواسط قرن نوزدهم بسیاری از این فعالیت‌ها در قالب اعمال یا انجمن‌های سازمان‌یافته تبلور یافته بود (گاها (Guha)، ۲۰۰۸).

زمینه‌های مسئله اجتماعی: زمینه‌های مسئله اجتماعی مربوط به عوامل و شرایط مختلف موجود در جامعه، تغییرات ناهم‌هنگ و ترکیب نامتوازن ارکان و مؤلفه‌های درونی و بیرونی جامعه می‌باشد. وجود خشونت‌های خانوادگی، رفتار نابهنجار افراد و گروه‌های اجتماعی زمینه را برای گسترش مسائل اجتماعی در جامعه تقویت می‌کند (شیخی، ۱۴۰۰). پیشرفت وسایل زندگی و ارتقای آن به‌ویژه در کشورهای جهان سوم، با تغییرات سریع اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی همراه بوده که تغییرات ناگهانی در این کشورها باعث تضاد و تفاوت‌های بی‌رویه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی گردیده است. دگرگونی‌های فوق، شکاف بین فقرا و اغنیا را تقویت نمود که اختلاف طبقاتی و تفاوت‌های سطح زندگی در شهرها و روستاها بیانگر وجود این شکاف و گسترش مسائل اجتماعی است (ستوده، ۱۴۰۲).

عمده‌ترین کارکردها در حل مسائل اجتماعی: ۱- جلب مشارکت (بسیج عمومی)؛ ۲- جذب سرمایه‌ها (بسیج منابع)؛ ۳- اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی (ارتباطات)؛ ۴- ایجاد، گسترش و تقویت هماهنگی بین دولت و مردم؛ ۵- گسترش نظارت عمومی؛ ۶- افزایش بهره‌وری؛ ۷- ارزیابی و ارزش‌یابی عمومی؛ ۸- ایجاد، گسترش و تقویت تفاهم بین ملل مختلف؛ ۹- پایداری در مصرف (حاتمی خلجیان و همکاران، ۱۴۰۲).

چگونه مسائل اجتماعی تغییر می‌کنند؟ معضلات اجتماعی اولاً پایدارند. آنها برای دهه‌ها و حتی قرن‌ها ادامه داشته‌اند و هیچ نشانه‌ای از پایان یافتن نشان نمی‌دهند. با توجه به تاریخ طولانی مشکلات اجتماعی، اطمینان از تداوم آن برای مدتی در آینده و پیامدهای جدی، به‌راحتی می‌توان در هنگام مطالعه در مورد آنها احساس غرق شدن کرد، فکر کرد که نمی‌توان در مورد آنها کاری انجام داد و حتی کمی افسرده شد. اگرچه مشکلات اجتماعی واقعاً پایدار، این نیز درست است که برخی مشکلات اکنون نسبت به گذشته جدی‌ترند و تغییر امکان‌پذیر است. به عنوان تنها یکی از نمونه‌های متعدد، شرایطی را که کارگران در ایالات متحده با آن مواجه‌اند در نظر بگیرید. امروزه بسیاری از کارگران بیکارند، دستمزد پائینی دارند یا در محیط‌های کاری نامرغوب و حتی خطرناک کار می‌کنند. کارگران اکنون هشت ساعت روز، حداقل دستمزد (حتی اگر بسیاری فکر می‌کنند خیلی کم است)، حق اعتصاب و محل‌های کاری بسیار امن‌تر از زمان شروع جنبش کارگری دارند (حاتمی خلجیان و همکاران، ۱۴۰۲).

ب) پیشینه پژوهش

نویسندگان	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته ها
نعمت الهی و همکاران (۱۴۰۳)، به روش آمیخته	شناسایی و رتبه‌بندی موانع مشارکت مردم و نخبگان در نظام قضایی	نبود تعریف روشن از مشارکت، مشارکت صوری در فقدان کنترل و تعادل در سیستم دولتی به جای مشارکت واقعی، ساختارهای بوروکراتیک، تشریفات اداری و اقتدار سلسله‌مراتبی بیشترین تأثیر را دارند و ناآشنایی برخی شهروندان با فناوری‌های جدید معماری و فضای دادگاه‌ها، عدم ایجاد فضای برای تعامل و یادگیری و موانع فکری مانند اصطلاحات یا زبان مورد استفاده قضات و وکلا در ارتباطات، کمتر تأثیرگذارند.
حاتمی و همکاران (۱۴۰۲)، به روش کمی از نوع پیمایشی	مسائل اجتماعی و حل آنها با مشارکت‌های داوطلبانه	نشان دادند که حل مسائل اجتماعی با مشارکت‌های داوطلبانه حل شدنی است.
عشایری و همکاران (۱۴۰۱)، به روش فراتحلیل	تحلیل الگوی مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران	مشارکت از جمله شاخص‌های مهم جامعه مردم‌سالار به شمار می‌رود، به طوری که آن را نماد مردم‌سالاری و مشروعیت حاکمیت می‌دانند.
وائق و همکاران (۱۴۰۳)، به روش آمیخته	نقش مشارکت اجتماعی و سیاسی و اهمیت آن	نشان دادند که سه شاخص اصلی «انگیزه‌های ملی»، «وابستگی به نظام حاکم» و «نقش آفرینی سیاسی» در مشارکت‌های اجتماعی مردم مؤثرند و

نویسندگان	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
		می‌توانند میزان مشارکت را تعیین نمایند.
همدانی و همکاران (۱۳۹۹)، به روش پیمایشی	نقش مشارکت اجتماعی در بهبود عملکرد مدیریت بحران	نشان دادند که در مدیریت بحران اساسی‌ترین مؤلفه، افزایش مشارکت اجتماعی است.
فاضلی راد (۱۳۹۸)، به روش توصیفی تحلیلی	اهمیت نقش مشارکت‌های مردمی در توسعه آموزش پرورش	آموزش و پرورش به دنبال ارائه الگوی سازمانی جایگاه مشارکت مردمی بوده و به صورت فعال با مردم ارتباط برقرار کرده و ضمن معرفی نیازهای خود باعث تقویت ارتباط با آنان باشد. به نظر می‌رسد مشارکت در حد مشارکت مالی یا شرکت در تأسیس مدرسه و جز آنها نمی‌تواند پاسخ‌گوی همه معضلات آموزش و پرورش کشور باشد.
سایمون و دیویس (Simon and Davis) (۲۰۱۳)، به روش تحلیل مضمون	ابزارهای مشارکت در فرایند نوآوری اجتماعی	بر اساس تقاطع دو محور تعداد اندک افراد درگیر شده - تعداد بسیار افراد درگیر شده و مطلع شدن در مورد وضعیت حاضر - توسعه راه‌حل‌های آینده‌دسته‌بندی کرده‌اند. تکنیک‌های قوم‌نگاری، پژوهش‌های کاربر محورنگاشت نیازها از جانب شهروندان، داده‌های جمع‌سپاری شده، پلتفرم‌های رتبه‌بندی، پانل‌ها، ابتکارهای منبع باز، طراحی مشترک، کمپ‌های ایده، بانک‌های ایده، رقابت‌ها و ایده‌پردازی‌های

نویسندگان	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
		بزرگ مقیاس از جمله این ابزارها هستند.
لطفی و رازقی (۱۳۹۹)، به روش کیفی	تحلیل برجسته‌سازی مسائل اجتماعی در سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه آسیب- های اجتماعی استان تهران	طبق یافته‌های پژوهش، کار کودکان بهره‌کشی و سوءاستفاده از کودکان و حاشیه‌نشینی مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی مورد توجه سمن‌هاست. همچنین کودکان کار و خیابان، کودکان ساکن مناطق آسیب‌خیز و فقیرنشین و کودکان محروم از تحصیل اصلی‌ترین گروه‌های آسیب‌پذیرند که سمن‌ها به دنبال حل مشکلات آنها هستند. از جمله مهم‌ترین شیوه‌های بر ساخت مسائل اجتماعی در سمن‌های حمایتی نیز عبارت است از ملموس‌سازی آسیب‌ها، رفع ابعاد خرد آسیب، رفع ابعاد وخیم آسیب، طرح ابعاد جدید مسئله، ادعاسازی زبانی، نمایشی و رفتاری، پیوند مسائل با زندگی روزمره، ایجاد موج توجه به مسئله و نزدیکی عاطفی به گروه‌های آسیب‌پذیر.
چیت‌سازان (۱۳۹۸)، به روش تحلیل مضمون	مشارکت مردم در حل مسائل جدید چقدر اثرگذار است؟	رابطه معناداری بین مشارکت مردم در حل مسائل نوآورانه وجود دارد و می‌تواند کمک فراوانی به بهبود جامعه بکند.
اوخانو، کاپتیو و زستیانکو	مشارکت همه‌جانبه و حل مسائل در شهرهای کوچک	نتایج نشان داد که مشارکت مردم در حل معضلات اجتماعی مفید و جزء

نویسندگان	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
Ukhanova,) Kopytova, (Zhestyannikov (۲۰۲۴). به روش توصیفی تحلیلی		جدایی ناپذیر یک جامعه است.
لیو (Liu) (۲۰۲۳)، به روش توصیفی تحلیلی	مشارکت مردم در سرنوشت کشور خود	مشارکت مردم در امور سیاسی و اجتماعی و فرهنگی به طور مسالمت‌آمیز دانسته و آن را جدایی ناپذیر خواند.
وارن و جعفر (۲۰۱۴)، به روش توصیفی - تحلیلی	رسانه‌های اجتماعی و افزایش مشارکت مردم	رسانه‌های اجتماعی می‌تواند تأثیر مشارکت مردم را بالا ببرد و میزان اعتماد آنها را افزایش دهد.
کشتکار و حاتمی (۱۳۹۴)، به روش توصیفی از نوع پیمایشی	مشارکت مردم به چه میزان در حل مسائل می‌تواند اثرگذار باشد	امروزه در نظام‌های سیاسی، مشارکت مردم در امور مختلف به عنوان ابزار کارآمدی در حل مسائل و مشکلات و توسعه اجتماعی و سیاسی محسوب می‌شود. با این حال مشارکت مردم به عنوان ارکان اصلی نظام، در سطوح و درجات مختلف امکان‌پذیر است.
علی‌پور، زاهدی و شیانی (۱۳۸۸)، به روش توصیفی از نوع پیمایشی	اعتماد به مردم چقدر در حل مسائل اجتماعی تأثیرگذار است	در تحقیقی بیان کردند که بین اعتماد اجتماعی در سه شکل متفاوت آن (فردی، تعمیم‌یافته و نهادی) و مشارکت اجتماعی سازمان‌یافته رابطه معناداری وجود دارد.

نویسندگان	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
موسوی (۱۳۸۵)، به روش کتابخانه‌ای	اعتمادپذیری و مشارکت مردم در حل مسائل	نشان داد که از بعد ذهنی ما شاهد اعتمادپذیری در بین شهروندان و همچنین بین شهروندان و دستگاه‌های دولتی نیستیم و همین باعث شده است بعد عینی مشارکت اجتماعی یعنی شبکه تعاملات اجتماعی شکل نگیرد و در نتیجه مشارکت اجتماعی تحقق پیدا نکند که دلیل این ناهمخوانی عدم اعتماد به مردم در برهه زمانی زندگی خود است.
باقی (۱۳۸۴)، به روش کیفی	مشارکت و میزان همبستگی در حل مسائل	مشارکت عموم در حل مسائل می‌تواند به کمک دولت این مسائل را رفع کند و هم می‌تواند نوعی همبستگی اجتماعی به بار آورد.
والس و پیچ (۲۰۰۸)، به روش پیمایشی	مشارکت مردم در جامعه چه اثراتی دارد	بیان کردند که سنت مشارکت جامعه را زنده و پویا نگه می‌دارد؛ از این رو وجهی ضروری برای جامعه است.

۳. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس هدف از نوع اکتشافی-کاربردی و بر اساس روش، از نوع توصیفی و پیمایشی است. این پژوهش به شکل آمیخته و در دو بخش کیفی و کمی انجام شده است. در بخش کیفی، رویکرد اجرایی پژوهش، از نوع تحلیل محتوای مستقیم و خود مشتمل بر دو مرحله بود. در مرحله اول ابتدا اسناد، مدارک و ادبیات موجود درباره مسائل اجتماعی جمع‌آوری و تحلیل شد. در مرحله بعدی مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته‌ای صورت گرفت. نمونه‌ها به شیوه گلوله‌برفی انتخاب

شدند. بعد از انجام ۳۵ مصاحبه، داده‌ها به اشباع نظری رسید و جمع‌آوری داده‌ها متوقف شد. اسناد و مدارک، ادبیات موجود و مصاحبه‌ها از طریق کدگذاری باز و مقوله‌بندی کدها تحلیل شد. حاصل این مرحله، فهرستی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی مشتمل بر چهار دسته عوامل تربیتی (شامل تغییر الگوی خانواده، پیری جمعیت، خودکشی و دزدی)، بهداشتی (شامل طرح تحول سلامت، افسردگی، سلامت روانی و ایمنی روانی)، فرهنگی (شامل عدم پوشش مناسب با قانون جامعه، اعتیاد، طلاق و توجه به قوانین غربی) و مدیریتی (شامل فقر، بیکاری، فساد، تبعیض و بحران آب و توسعه پایدار) و ۱۸ گویه بود. در بخش کمی پرسشنامه‌ای متشکل از گویه‌ها شناسایی و تنظیم شده و به صورت طیف لیکرت طراحی و بین جامعه آماری توزیع شد که به شیوه قضاوتی انتخاب گردیدند. جامعه آماری این تحقیق را فعالان و معتمدان و دانشجویان شهرستان دنا که در حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی فعالیت داشتند، تشکیل دادند (حجم جامعه: ۲۹۰). این تعداد بر اساس جدول مورگان و فرمول کوکران ۱۶۵ به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای جمع‌آوری ادبیات و پیشینه تحقیق از مرور مقالات و کتب استفاده شد. برای تعیین CVR پرسشنامه از نظر ۹ تن از متخصصان بهره گرفتیم و به منظور تعیین CVI در بعد انسجام درونی با تکمیل ۳۰ پرسشنامه توسط نمونه‌ها ضریب CVI برای پرسشنامه‌ها با استفاده از شاخص آلفای کرونباخ از طریق نرم‌افزار اسپس پی اس اس نسخه ۲۳ محاسبه و استفاده گردید که نتیجه در جدول یک نشان داده شده است. برای توزیع طبیعی داده‌ها از آزمون کلموگروف اسمیرنوف استفاده شد که در ادامه برای تحلیل یافته‌ها از آمار توصیفی (میانگین، فراوانی و...) و پارامتریک استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون) استفاده شد.

۴. یافته‌های پژوهش

الف) بررسی پیش‌فرض‌های استفاده از آمار پارامتریک

جدول ۱ وضعیت نرمال بودن توزیع داده‌های تحقیق را با استفاده از آزمون کلموگروف اسمیرنوف

نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱: بررسی طبیعی بودن توزیع داده‌های پژوهش

متغیر	آماره z	سطح معنی داری
مسئله تربیتی	۱/۳۸	.۱۵۱
مسئله فرهنگی	۱/۳۵	.۱۰۱
مسئله مدیریتی	۱/۴۰	.۱۱۲
مسئله بهداشتی	۱/۳۲	.۱۴۱

با توجه به جدول ۱ پیش فرض طبیعی بودن داده‌های پژوهش با استفاده از آزمون کلموگروف اسمیرنوف تأیید می‌شود. بنابراین می‌توان برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار پارامتریک استفاده کرد. بدین ترتیب در بخش استنباط آماری داده‌ها از آزمون ضریب همبستگی پیرسون و آزمون رتبه‌بندی فریدمن استفاده شده است.

ب) توصیف ویژگی‌های نمونه آماری

در این بخش توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و وضعیت‌های متغیرهای پژوهش در جدول ۲ و ۳ ارائه شده است.

جدول شماره ۲: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

متغیر	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۷۲/۷
	زن	۲۷/۳۰
میزان تحصیلات	کاردانی	۶/۰۷
	کارشناسی	۵۴/۵۴
	ارشد و بالاتر	۳۹/۳۹
سن	۲۰-۳۰	۱۵/۱۶
	۳۱-۴۰	۲۴/۲۴

درصد	فراوانی	متغیر
۴۵/۴۴	۷۵	۴۱-۵۰
۱۵/۱۶	۲۵	۵۱ و بالاتر

با توجه به جدول (۲) ۷۲/۷ درصد مرد و ۲۷/۳۰ درصد زن هستند و تحصیلات آنها به ترتیب ۶/۰۷ درصد کاردانی، ۵۴/۵۴ درصد کارشناسی و ۳۹/۳۹ درصد ارشد و بالاتر بودند. همچنین سن شرکت کنندگان ۱۵/۱۶ درصد بین ۲۰-۳۰ سال سن، ۲۴/۲۴ بین ۳۱-۴۰ سال سن، ۴۵/۴۴ بین ۴۱-۵۰ سال سن و ۱۵/۱۶ بین ۵۱ و بالاتر بودند.

جدول شماره ۳: وضعیت متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد	انحراف معیار	میانگین	حداکثر	حداقل
مسئله تربیتی (تغییر الگوی خانواده، پیری جمعیت، خودکشی و دزدی)	۱۶۵	۰/۶۵۸	۳/۶۵	۴/۹۱	۱/۸۰
مسئله فرهنگی (عدم پوشش مناسب با قانون جامعه، اعتیاد، طلاق و توجه به قوانین غربی)		۰/۶۵۲	۳/۸۰	۴/۹۵	۱/۷۵
مسئله مدیریتی (فقر، بیکاری، فساد، تبعیض و بحران آب و توسعه پایدار)		۰/۶۷۱	۳/۹۸	۴/۹۸	۱/۷۵
مسئله بهداشتی (طرح تحول سلامت، افسردگی، سلامت روانی و ایمنی روانی)		۰/۶۹۸	۳/۲۸	۴/۰۰	۱/۰۰

با توجه به جدول ۳ از نظر گروه مورد مطالعه مسئله مدیریتی مهم ترین بحران اجتماعی به حساب می آید و بعد از این مسئله فرهنگی در رتبه دوم، مسئله تربیتی در رتبه سوم و مسئله بهداشتی در رتبه

چهارم مهم‌ترین مسائل اجتماعی جامعه قرار دارند.

ج) تحلیل یافته‌ها

در این بخش ابتدا به رتبه‌بندی متغیرها و سپس تأثیر آنها در حل مسائل اجتماعی می‌پردازیم.

جدول شماره ۴: رتبه‌بندی متغیرهای تحقیق بر اساس آزمون رتبه‌ای فریدمن

متغیر	آماره z	سطح معناداری
مسئله تربیتی	۲/۵۵	
مسئله فرهنگی	۳/۳۱	.۱۳
مسئله مدیریتی	۳/۴۱	
مسئله بهداشتی	۱/۵۵	

با توجه به جدول ۴ مسئله مدیریتی (بیکاری، فساد، تبعیض، بحران آب و توسعه پایدار) بیشترین مسئله اجتماعی از دید آزمودنی‌هاست که در این بین به‌ترتیب بیکاری، بحران آب و توسعه پایدار، تبعیض و فساد مهم‌ترین مشکل مدیریتی در مسائل اجتماعی بودند و مسئله بهداشتی (طرح تحول سلامت، افسردگی، سلامت روانی و ایمنی روانی) کمترین مشکل اجتماعی، مسئله فرهنگی (عدم پوشش مناسب با قانون جامعه، اعتیاد، طلاق و توجه به قوانین غربی) در رتبه دوم و مسئله تربیتی (تغییر الگوی خانواده، پیری جمعیت، خودکشی و دزدی) در رتبه سوم از نظر آزمودنی‌ها قرار دارد.

بررسی رابطه بین متغیرها

فرضیه اول: تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله مدیریتی)

جدول شماره ۵: تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله مدیریتی)

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معناداری	تعداد
تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله مدیریتی)	.۶۲۰	.۰۰۱	۱۶۵

طبق جدول ۵ رابطه مثبت و معناداری بین مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله مدیریتی) وجود دارد؛ لذا فرض تحقیق تأیید و فرض آمار رد می‌شود.

فرضیه دوم: تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله فرهنگی)

جدول شماره ۶: تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله فرهنگی)

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معناداری	تعداد
تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله فرهنگی)	./۱۰۸	./۰۰۱	۱۶۵

طبق جدول ۶ رابطه مثبت و معناداری بین مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله فرهنگی) وجود دارد؛ لذا فرض تحقیق تأیید و فرض آمار رد می‌شود.

فرضیه سوم: تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله تربیتی)

جدول شماره ۷: تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله تربیتی)

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	تعداد
تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله تربیتی)	./۰۰۷	./۰۰۱	۱۶۵

طبق جدول ۷ رابطه مثبت و معناداری بین مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله تربیتی) وجود دارد؛ لذا فرض تحقیق تأیید و فرض آمار رد می‌شود.

فرضیه چهارم: تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله بهداشتی)

جدول شماره ۸: تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله بهداشتی)

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	تعداد
تأثیر مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله بهداشتی)	./۶۲۰	./۰۰۱	۱۶۵

طبق جدول ۸ رابطه مثبت و معناداری بین مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی (مسئله بهداشتی) وجود دارد؛ لذا فرض تحقیق تأیید و فرض آمار رد می‌شود.

۵. بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

الف) بحث

جوامع مختلف در تلاش‌اند از طریق حل مسائل و آسیب‌های اجتماعی سطح رفاه و عدالت را در جوامع خویش افزایش دهند. در واقع هنگامی که در جوامع ارزش‌های اجتماعی با شکست مواجهه و عده‌ای محروم و ناتوان می‌شوند، سیاست‌گذاران مبتنی بر وظیفه خود که احیای ارزش‌های اجتماعی شکسته شده است، با طراحی راه‌حل‌ها و وضع سیاست‌ها در مسیر رسیدگی مؤثر به نیازهای اجتماعی حرکت می‌کنند.

با توجه به جدول (۲) ۷۲/۷ درصد مرد و ۲۷/۳۰ درصد زن هستند و تحصیلات آنها به ترتیب ۶/۰۷ درصد کاردانی، ۵۴/۵۴ درصد کارشناسی و ۳۹/۳۹ درصد ارشد و بالاتر بودند. همچنین سن شرکت‌کنندگان ۱۵/۱۶ درصد بین ۲۰-۳۰ سال سن، ۲۴/۲۴ بین ۳۱-۴۰ سال سن، ۴۵/۴۴ بین ۴۱-۵۰ سال سن و ۱۵/۱۶ بین ۵۱ و بالاتر بودند. با توجه به جدول ۳ وضعیت متغیرهای پژوهش از دیدگاه آزمودنی‌ها مسئله مدیریتی مهم‌ترین بحران اجتماعی به شمار می‌آید و بعد از این مسئله فرهنگی در رتبه دوم، مسئله تربیتی در رتبه سوم و مسئله بهداشتی در رتبه چهارم مهم‌ترین مسائل اجتماعی جامعه قرار دارند. شاید دلیل اینکه مدیریت مهم‌ترین مسئله از دیدگاه آزمودنی‌ها بود، این است که مهم‌ترین معضل مردم، فقر، بیکاری، فساد، تبعیض، بحران آب و توسعه پایدار می‌باشد. لذا دولت باید بیشتر به این مسائل پردازد و زمینه مشارکت مردم در حل این معضلات را از طریق کارشناسانه فراهم کند و در حل و ازیب‌بردن این مسائل اجتماعی گام بردارند. افزایش شمار و تأثیرات مدیریتی در عصر حاضر چشمگیر است؛ به طوری که می‌توان گفت حوزه اصلی آنها که مدیریت در سطح کلان است، مهم‌ترین عنصر در پیشرفت یک مملکت است. پس اگر این حوزه به خوبی راهکارهای مناسبی برای آن ارائه نشود، با چالش‌های جدیدی روبرو می‌شود. به بیانی دیگر سیستمی می‌تواند حداکثر اهداف خود را محقق کند یا حداقل الزامی را حفظ نماید که با درک این واقعیت مهم، مبنی بر همزاد و همیشگی بودن تحولات محیطی، به طور دائم آن را پایش نموده و با تصمیم‌گیری و اقدام مناسب و به هنگام، حداکثر انتفاع لازم را تحصیل نماید. از این‌رو همواره این

سیستم در شرایط انتخاب قرار دارد. انتخابی که می‌بایست عقلایی، خردمندانه، مبتنی بر خرد و مشارکت جمعی باشد، لذا با مردم و به وسیله مردم این مسائل را حل می‌کند با این دید که حوزه مدیریتی کشور امکانات و برنامه‌ریزی‌های لازم را جهت ورود مردم مهیا کند.

دیگر نتایج تحقیق نشان داد رابطه مثبت و معناداری بین مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی وجود دارد که با نتایج سایمون و همکاران (۲۰۱۳) و اوخانو و همکاران (۲۰۲۴) همخوانی دارد. دلیل این همخوانی مهم‌بودن مسائل از دیدگاه خود مردم است و شاید این مسئله یعنی مشارکت آنها در حل این مسائل مسئله‌ای قابل تأمل باشد. با این حال اهمیت مشارکت مردم در اداره کشور تا بدانجاست که میزان بلوغ بخش اجتماعی در بسیاری از ارزیابی‌های وضعیت ثبات حکمرانی به عنوان یکی از مؤلفه‌های سنجش ثبات حکمرانی مورد استناد قرار می‌گیرد؛ از این رو دولت‌ها و حکومت‌ها نسبت به توسعه بخش اجتماعی توجه ویژه‌ای کرده، به تناسب مبانی و رویکردهای حاکم بر نظام سیاسی خود، عرصه‌سازی و میدان‌سپاری به بخش اجتماعی را مأموریت قطعی خود می‌دانند (زمانیان، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری ۱۴۰۳ کد خبر ۲۹۵۱۳). چیت‌سازان و همکاران در مقاله خود در سال ۱۳۹۸ نشان دادند مسئله مشارکت در نوآوری جامعه تأثیرگذار است و می‌تواند به حل مسائل کمک کند که با نتایج این تحقیق همخوانی دارد و دلیل آن این است که مردم هیچ کشوری خواهان مدیریت ضعیف یا پسرفت مملکت خود نیستند؛ لذا با تمام توان به کمک دولت جهت حل مسائل اجتماعی می‌آیند؛ همچنین واثق (۱۴۰۳) نشان داد مشارکت مردم جهت حل مشکلات می‌تواند مثبت باشد که با نتایج این تحقیق همخوانی دارد. دلیل این همخوانی حضور مردم در تعیین سرنوشت خویش است که نه فقط در کشور ایران بلکه در تمام دنیا مشارکت مردم می‌تواند کمک حال دولت‌ها جهت رفع مسائل اجتماعی و دیگر مشکلات باشد.

نتایج این تحقیق با نتایج تحقیق موسوی (۱۳۸۵) نشان داد از بعد ذهنی ما شاهد اعتمادپذیری در بین شهروندان و همچنین بین شهروندان و دستگاه‌های دولتی نیستیم و همین باعث شده است بعد عینی مشارکت اجتماعی یعنی شبکه تعاملات اجتماعی شکل نگیرد و در نتیجه مشارکت اجتماعی تحقق پیدا نکند که دلیل این ناهمخوانی عدم اعتماد به مردم در برهه زمانی زندگی خود است. اما نتایج تحقیق حاضر نشان داد اگر مردم مشارکت کنند، جامعه رو به رشد و توسعه و آبادانی خواهد

رفت؛ در نتیجه جامعه‌ای پویا و خلاق خواهیم داشت. همچنین تغییر و تحول و پیچیدگی‌های علمی و فنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و غیره به عنوان یک فرایند دائمی، همواره جامعه را به عنوان یک سیستم با مسائل و موضوعاتی درگیر و مواجه می‌کند که حل این مسائل برای حفظ و بقای تعادل جامعه البته با مشارکت مردم به دلیل برخورداری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌ها لازم است. باقی (۱۳۸۴) و لیو (۲۰۲۳) در مقاله خود بیان کردند مشارکت عموم می‌تواند به کمک دولت آمده، این مسائل را رفع کند و هم می‌تواند نوعی همبستگی اجتماعی به بار آورد که دلیل این همخوانی آن است که عنصر و موتور پیشران هر کشوری مردم بوده و به وسیله آنهاست که مشکلات و مسائل اجتماعی را می‌توان حل کرد و یک وفاق ملی به وجود آورد و استمرار و استحکام نظام مبتنی بر ظرفیت‌های درونی، مطالبه‌هایی است که همواره از سوی مقام معظم رهبری علیه‌السلام اعلام شده است. ابتدای نظام بر استفاده از ظرفیت‌های مردم‌نهاد مؤثر، کارآمد و پایدار برای انسجام ملی و مشارکت اجتماعی می‌تواند در ساخت قدرت درونی با اهمیت تلقی شود.

ب) نتیجه‌گیری

در قوانین برنامه توسعه کشور همواره بر ارتقای مشارکت مردم از سوی دولت‌ها در جهت مسائل اجتماعی تأکید شده است. حتی در لایحه پیشنهادی برنامه ششم توسعه نیز تأکید شده است که دولت باید بستر لازم را برای جلب مشارکت مردم جهت حضور مؤثر و حل مشکلات اجتماعی فراهم نماید. نقش مشارکت مردم در توسعه و رابطه متقابل دولت و مردم مشارکت‌کننده در حل مسائل اجتماعی یکی از عوامل بسیار مهمی است که باید در هر برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی مورد توجه واقع شود. مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی به عنوان مهم‌ترین عامل در توسعه کشور در عرصه‌های مختلف به شمار می‌رود. بررسی‌ها در سطح بین‌المللی نشان می‌دهد مؤلفه کلیدی در جهت دستیابی به توسعه جامعه، به درگیرکردن شهروندان در حل کلیه مشکلات است و باعث افزایش شایستگی و پیشرفت جامعه در افقی بی‌نظیر می‌شود.

مسائل اجتماعی را به ساده‌ترین وجه به منزله پرسش‌هایی پیچیده در باب جوامع انسانی توصیف کرده‌اند که به منظور یافتن راه‌حل مطرح شده‌اند. تفکیک این پرسش‌ها و قراردادن جداگانه آنها به

عنوان موضوع مطالعات و نتایج جامعه‌شناختی، متکی بر موضوع روز بودن، رواج‌داشتن و نتایج عملی آنهاست. در جامعه‌ای که محور آن نیازهای ابرازشده برای خط مشی‌های عمومی و شرایط پیش‌بینی‌شده برای مهار مسائل اجتماعی است. مسائل اجتماعی بخشی از فضای فکری آن جامعه را تشکیل می‌دهد که با مشارکت مردم حل‌شدنی است؛ لذا با توجه به ارتباط مثبت و معنادار نتایج تحقیق حاضر مشارکت کلی جامعه در بخش‌های مختلف می‌تواند به حل مسائل مختلف جامعه کمک فراوانی کند.

با توجه به مطالب بیان‌شده و رابطه معناداری که بین مشارکت مردم در حل مسائل اجتماعی وجود دارد به‌ویژه مسائل مدیریتی، کلید حل مسائل اجتماعی مشارکت آگاهانه و کارشناسانه مردم می‌باشد؛ لذا همه مسئولان مربوطه جهت رفع این کاستی‌ها باید از مشارکت عموم بهره‌کافی را ببرند. با نام‌گذاری سال ۱۴۰۳ به عنوان «جهش تولید با مشارکت مردم» از سوی مقام معظم رهبری مجدداً مسئله نقش‌سپاری به مردم و توسعه زمینه مشارکت‌های مردمی در اداره کشور مورد تأکید و توجه قرار گرفته است؛ لذا با تأکید رهبر معظم انقلاب بر موضوع اعتماد عمومی و مشارکت مردم، ضمن تبیین ضرورت انکارناپذیر احیا و تقویت بخش اجتماعی و توسعه ظرفیت مشارکت مردم در امر اداره کشور، با اقتباس از تجربه اجرای سیاست‌های اصل ۴۴ در عرصه اقتصادی، ایده تحول‌بنیادین در بخش حکمرانی اجتماعی را به عنوان یک ضرورت جامعه امروز و یکی از تکه‌های مهم پازل بازآفرینی اعتماد عمومی ارائه می‌کنیم.

درمجموع باید پذیرفت که مختصات فعلی حاکم بر نظام اداری کشور اعم از قوانین اداری، فرهنگ عمومی و سازمانی، تضامین و الزامات تحقق‌بخش تعهدات دولت و حتی اعتماد متقابل بین دولت و بخش اجتماعی هنوز آن‌طور که باید، آماده تحول و کوچ به زیست‌بومی مشارکتی نیست و این امر نیازمند اتخاذ راهبردهای تحولی بنیادین است. درواقع میدان‌سازی برای مشارکت بخش مردمی و غیردولتی، نیازمند ایجاد و تمهید زیست‌بوم جدیدی است که متضمن اراده و تعهد همه بخش‌ها اعم از سه رکن دولت، بخش خصوصی و بخش اجتماعی جهت تحقق آن باشد. امروز که موضوع امید و ایجاد انسجام ملی و زمینه‌سازی برای توسعه مشارکت مردم به عنوان منشور ملی نظام مورد تأکید قرار گرفته است، با الهام از ایده اجرایی‌سازی سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی،

ضروری است با تدوین چهارچوبی منسجم، بازتعریف خط‌مشی حاکمیت و دولت در حوزه مشارکت مردمی و باز معماری نهاد ملی حکمرانی بخش اجتماعی و تعیین حقوق و تکالیف متقابل دولت و بخش اجتماعی در دستور کار قرار گیرد تا مشارکت مردم جهت برطرف کردن مسائل اجتماعی کشور پررنگ‌تر شود و جامعه‌ای با مشارکت بال ادر حل کلیه مسائل اجتماعی داشته باشیم.

ج) پیشنهادها

پیشنهاد می‌گردد با توجه بیشتر به نظر و مشارکت مردم می‌توان از مسائل کشور کاست و آن را به سوی پیشرفت سوق داد.

پیشنهاد می‌گردد با ارتقای اعتماد بخش اجتماعی به دولت با اولویت رفع موانع مشارکت‌های مردمی در بخش‌های مختلف کشور زمینه حضور مشارکت مردم را فراهم کنند.

پیشنهاد می‌گردد با برنامه‌ریزی هدف‌مند در سطح ملی زمینه ارتقای شاخص‌های مشارکت مردم در زمینه حل مسائل مختلف از جمله مشکلات اجتماعی کشور فراهم گردد تا مأموریت‌سپاری ملی در این زمینه شکل منسجمی به خود بگیرد.

پیشنهاد می‌گردد با توجه به اینکه مهم‌ترین مسئله از دید آزمودنی‌ها مسئله مدیریتی است، برنامه‌ریزی دقیق داشته باشند که این مسائل با ارائه کلاس‌های آموزشی و کارگاه‌های شبیه‌سازی با مشارکت مردم در جهت رفع آنها گام بردارند.

یکی از مباحث مهم در حوزه‌های علوم و فلسفه سیاسی، مسئله مشارکت است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز این حق را در موارد گوناگون مانند: انتخاب رئیس‌جمهور، خبرگان رهبری، نمایندگان مجلس شورای اسلامی و شوراها آشکار می‌کند. نظریه‌های توسعه، مشارکت را یکی از شاخص‌های توسعه می‌شمارند که با توجه به نتایج این تحقیق پیشنهاد می‌گردد بیشتر به مشارکت مردم اهمیت داده شود.

توجه به نتایج تحقیق و نگاهی به کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد مردم این جوامع در برابر سرنوشت سیاسی - اجتماعی خویش، منفعل و بی‌تفاوت نیستند. در صدر اسلام نیز مشارکت بی‌دریغ مسلمانان دل‌باخته سبب گسترش و توسعه اسلام گردید. مشارکت مردم، افزون بر حوزه

داخلی، در بعد بین‌المللی و سیاست خارجی نیز بسیار حائز اهمیت است؛ لذا پیشنهاد می‌گردد تحقیقاتی در سایر زمینه‌های مشارکت انجام شود.

۶. منابع

منابع فارسی

- ابطحی، سیدحمید، و شیانی، ملیحه (۱۳۹۹). مطالعه موانع مشارکت اجتماعی شهروندان به عنوان یکی از مؤلفه‌های دیپلماسی شهری. فصلنامه انسان شناسی، ۷(۳۰)، ۱۵-۳۹.
- امام خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۸۷). صحیفه نور مجموعه آثار امام خمینی. ج ۴-۶، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- ایرانزاد، ابراهیم، و صبوری، رباب (۱۴۰۲). بررسی نقش مشارکت مردمی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای (استان آذربایجان غربی)، فصلنامه حکمرانی متعالی، ۴(۱۵)، ۹۷-۱۲۲.
- باقی، علی (۱۳۸۴). همبستگی اجتماعی و مشارکت عمومی. پژوهشگاه مطالعات علوم انسانی و فرهنگی، ۱(۶)، ۱۶۵-۱۸۷.
- بیرو، آلن (۱۴۰۲). فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه محمدقلی‌پور، مریم ابراهیمی و ثمین نیازی، تهران: انتشارات شاملو.
- توکلی‌نیا، جامعه، و شمس پویا، محمدکاظم (۱۳۹۵). قدرت و حکمروایی شهری. تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- تهمک، محمدرضا، روحانی‌نژاد، سعید، و جدیدی، پویا (۱۴۰۲). مسئله محیط‌زیستی مسئله‌ای اجتماعی (اثر مخاطرات محیط‌زیستی بر بیمه‌های اجتماعی ایران). بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۴(۲)، ۱۴۵-۱۶۶.
- چیت‌سازیان، علیرضا، و صادقی‌کیا، محمدعلی (۱۳۹۸). مشارکت مردمی در نوآوری اجتماعی. نشریه مدیریت نوآوری، ۸(۱)، ۱-۲۰.
- حاتمی خلجیان، خدیجه، قاضی‌نژاد، مریم، باستانی، سوسن، و راد، فیروز (۱۴۰۲). بررسی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در حل مسائل اجتماعی (فراتحلیل تحقیقات انجام‌یافته در سال‌های ۱۳۹۸-۱۳۷۰). رفاه اجتماعی، ۲۳(۸۹۸)، ۲۷۰-۲۳۷.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی اجتماعی. ج ۳۱، تهران: آوای نور.
- سعیدی، محمدرضا (۱۳۹۳). درآمدی بر مشارکت مردمی و سازمان‌های غیردولتی. تهران: انتشارات سمت.

- شیخی، محمدتقی (۱۴۰۰). جمعیت‌شناسی اقتصادی و اجتماعی. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- عابدی درچه، محسن (۱۴۰۰). مردم‌سالاری در حکمرانی متعالی در اندیشه و راهبرد امامین انقلاب اسلامی. حکمرانی متعالی، ۲ (۸)، ۶۸-۱۰۶.
- عشایری، طاهّا، و عادل، هانیه (۱۴۰۱). تحلیل الگوی مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران. دوفصلنامه علمی دانش سیاسی، ۱۸ (۳۶)، ۴۸۵-۵۱۴.
- عظیمی آرانی، حسین (۱۳۹۳). مدارهای توسعه‌نیافتگی در اقتصاد ایران. تهران: نشر نی.
- علوی‌تبار، علیرضا (۱۳۸۲). مشارکت در اداره امور شهرها، بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها. ج ۱، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
- علی‌پور، پروین، زاهدی، محمدجواد، و شیانی، ملیحه (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در شهر تهران. نشریه جامعه‌شناسی ایران، ۱۰ (۲)، ۱۰۹-۱۳۵.
- فاضلی‌راد، مسعود (۱۳۹۸). اهمیت نقش مشارکت‌های مردمی در توسعه آموزش پرورش. سومین کنفرانس دانش و فناوری روانشناسی، علوم تربیتی و جامعه‌شناسی، تهران.
- کربلایی‌یزاده، محمدصادق، و صبوریان، محسن (۱۴۰۲). بررسی مسائل اجتماعی جوانان در اندیشه و تجربه امام موسی صدر. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱۴ (۲)، ۸۲-۹۵.
- کریمی، سعید (۱۳۸۲). رسانه‌ها و راهکارهای تقویت مشارکت مردم در صحنه‌های سیاسی و اجتماعی. ج ۱، تهران: بوستان کتاب.
- کشتکار، مهران، و حاتمی، حمیدرضا (۱۳۹۴). الگوی مفهومی مشارکت سازمان‌یافته مردمی برای تحقق استحکام ساخت درونی قدرت نظام. مطالعات راهبردی بسیج، ۱۸ (۶۹)، ۳۹-۶۷.
- گولد، جولوس، و کولب، ویلیام (۱۳۹۲). فرهنگ علوم اجتماعی. گروه مترجمان، تهران: مازیار.
- لطفی، بهنام، و رازقی، نادر (۱۳۹۹). تحلیل برجسته‌سازی مسائل اجتماعی در سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی استان تهران. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۹ (۷۴)، ۳۲۵-۳۶۸.
- محسنی تیریزی، علیرضا، غفاری، غلامرضا، نایی، هوشنگ، و عفتی، محمد (۱۳۹۹). تبیین جامعه‌شناختی مشارکت زنان در معیشت جامعه روستایی (مطالعه موردی استان خراسان شمالی). فصلنامه علمی روستا و توسعه، ۲۳ (۲)، ۱۷۶-۱۵۷.
- مختاریان‌پور، مجید (۱۳۹۵). مدل فرایندی طراحی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت. الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی، ۴ (۸)، ۳۰-۹.
- موسوی، میرطاهر (۱۳۸۵). مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی. رفاه اجتماعی، ۶ (۲۳)، ۶۷-۹۲.

نعمت‌الهی، حمیدرضا، ملکی، مصطفی، عبدالحمیدی، مهدی، و سروندی، معصومه (۱۴۰۳). شناسایی و رتبه‌بندی موانع مشارکت مردم و نخبگان در نظام قضایی. فصلنامه مجلس و راهبرد، ۳۱ (۱۱۸)، ۴۳۵-۴۷۳. واثق، محمود، نصیری، آرش، نقیب‌زاده، سیدمحمد، و شکوری، رضا (۱۴۰۳). نقش فرهنگ سیاسی در مشارکت‌های سیاسی - اجتماعی مردم ایران، نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۷ (۴)، ۲۶۸-۲۸۸. همدانی، پریسا، و رستمی، روح‌الله (۱۳۹۹). نقش مشارکت اجتماعی در بهبود عملکرد مدیریت بحران فضای شهری مطالعه موردی: شهر رباط‌کریم. فصلنامه شهر پایدار، ۳ (۴)، ۹۵-۱۰۵.

منابع لاتین

- Bourdieu, P. (۱۹۹۳). *Sociology in Question*. Sage, London., report study case an innovation social in engagement Citizen. b.۱۵۲-۱۸۶, ۲۰۱۳J, Simon. & A, Davies, TEPSIE.
- Ciucescu, N. (۲۰۰۹). The role and importance of Non-Profit Organizations. *Studies and Scientific Researches*. Economics Edition, (۱۴), ۱۴-۱۹.
- Guha, M. (۲۰۰۸). *International Encyclopedia of the Social Sciences*. ۲nd edition, *Reference Reviews*, ۲۲ (۷), ۱۷-۱۹.
- Hatami Khaljan K, Ghazi Nejad M, Bastani S, & Rad F. (۲۰۲۳). Investigating the role of non-governmental organizations in solving social problems (Meta-analysis of research ۱۳۷۰-۱۳۹۸). *Rafah*. ۲۳ (۸۸), ۲۳۷.
- K. Liu, Helen (۲۰۲۳). Exploring Relationships Between Nonprofit Participation and Political Participation in Asian Context, *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Octob, ۲۰۵-۲۲۵.
- Marzban A., Barzegaran M., Hemayatkhah M., Ayasi M., Delavari S., Sabzehei MT, Rahmanian V. (۲۰۱۹). Evaluation of environmental awareness and behavior of citizens (case study: Yazd urban population). *Iranian Journal of Health and Environment*, ۱۲ (۱), ۱۷-۳۰.
- Warren, A. M. Sulaiman, A. & Jaafar, N.I. (۲۰۱۴). Social media effects on fostering online civic engagement and building citizen trust and trust in institutions. *Government Information Quarterly*, ۳۱ (۲), ۲۹۱-۳۰۱.
- Yulia V. Ukhanova, Ekaterina D. Kopytova, Sergei G. Zhestyannikov (۲۰۲۴). Impact of Citizen Participation on Solving the Social Problems of Small Regional Towns in Russia. *Changing Societies & Personalities*, ۸ (۱), ۵۷-۷۷.
- <http://www.farsnews.net/newstext.php?nn=۸۵۱۲۲۲۰۲۰۲>.

<https://css.iripo.ir/ZLnf۲۹۵۱۳>.

<https://css.iripo.ir/ZLnf>.

<https://refahj.uswr.ac.ir/browse,۲۰۱۹>.

mehrnews.com/xHPzb,۱۳۹۶.

<https://borna.news/۱۴۰۳>

